

Ventspilsi muuseumi lugemissaalis:

rännak läbi Liivlaste külade

Läti Liivlaste juurte ja Liivlaste pärandi populariseerimiseks läti keeles, Läti kultuuriruumis ja maastikul kuulutab Läti Ülikooli Liivlaste Instituut koostöös UNESCO Läti Rahvusliku komisjoni ja Läti Riikliku Kultuurikeskusega 2023. a. Liivlaste pärandi aastaks. Ventspilsi muuseum tegeleb ka Liivlaste pärandi tundmaõppimisega ja pakub võimalust minna “ekskursioonidele” Liivlaste ranniku kaluriküladesse.

Oviši –*Pa?ikm?*

Ventspilsi mereäärses vabaõhumuuseumis elab siiani Mazbānītis, mis oli varasematel aegadel Liivimaa kalurikülade elanike jaoks oluline transpordivahend.Esimene peatus, kus “väljume”, on Oviši, mis tähistab Liivlaste ranniku algust Ventspilsi poolt Kolka poole vaadates.

«Kaks korda päevas peatub siin teemasinaks kutsutav väikerong kord Ventspilsist tultes

teine kord Ventspilsi minnes,“ kirjutas Vilis Veldre 1937. aastal väikesest külast Ovišis.

Koht, kus valgus põleb

Oviši küla liivikeelne nimi on *Paṭikmō.. Tā nozīmi, iespējams, ļauj izprast igauņu apvidus vārds pattik Selle tähendust saab ilmselt mõista mõne Eesti koha nime järgi pattik (tīhnikud). 20.*

sajandil küla ühes vanimas majas – Kalnu Ovišis Ovišis -- elasid inimesed perekonnanimega Patikne. Eeldatakse, et see perekonnanimi peegeldab küla liivikeelse nime veidi lätikeelset versiooni.

Kirjalikes allikates leidub veel üks muistne Oviši nimi– *Liserort (Lyserort, Lusort)*. See tuleb rootsi keelest, milles – *lysa* tähendab *põlema, särama, aga ort – koht, sarv*. Skandinaavlased andsid selle nime ja sellisena kasutati seda saksa ja vene keeles kirjutatud dokumentides.

Oviši vastas on meres ohtlik madalik, mille sügavus on vaid 10 meetrit ja siin on sajandite jooksul hukkunud palju laevu. Pimedas rannajoone tähistamiseks ja ohtlike kohtade eest

hoiatamiseks süüdati ammustel aegadel mererannas lõkked ja tõrvatünnid.

Ovišu Majakas

19. sajandil ehitati Ovišisse majakas, mis hoiatas meremehi karide eest.Majaka ehitamist alustati 1809. aastal, kuid 1812. aasta sõda Napoleoni vägedega katkestas selle. On teada, et aastatel 1814–1844 põles tuletorn juhuslikult. 1844. aastal lõpetati tuletorni ehitus ja see omandas kuju, mida näeme praegugi. 1844. gadā pabeigta bākas celtniecība un tā ieguvusi veidolu, ko redzam vēl šobaltdien.

Tänapäeval on Oviši tuletorn Läti vanim tuletorn, mis siiani töötab. See on kantud riiklikult kaitstavate kultuurimälestiste nimekirja.Tuletornide kompleksi on loodud ekspositsioon Läti

tuletornide ajaloost.

Tuletorn on ehitatud puitvaiadele, ehitatud punastest tellistest ja rändrahnudest. Majakas on topeltsilindrilise konstruktsiooniga: selle läbimõõt on 11,5 meetrit ja kivimüüri sees on teine torn, mille läbimõõt on 3,5 meetrit. Seda tüüpi kaheasilindrilised tuletornid 18. ja 19. sajandil Euroopas kasutati seda ka kaitsestruktuurina vaenlase rünnaku korral. Tuletorni torn koos laternaga ulatub 37 m kõrgusele.

Säilinud on ka 1904. aastal ehitatud tuletorni hoone töötajatele. Esimese maailmasõja ajal, kui Mazbānītis hakkas sõitma marsruudil Ventspils-Mazirbe-Dundaga, eraldati mõned ruumid selles hoones Oviši jaama jaoks.

Oviši tuletorni haldab Ventspilsi vabasadama amet ja see on avatud avalikuks vaatamiseks. Vaatamisvõimaluste kohta lähemalt siit :https://www.visitventspils.com/activity/ovisu-baka/

Tulelaev *Laima*

1928. gada 28. oktobrī, lai uzlabotu kuģošanas drošību, Ovišu sēkļos novietoja ugunskuģi (peldošo bāku)*Laima*. Kuģis bija būvēts 1889. gadā Hamburgā un agrāk bija darbojies kā ugunskuģis Elbas grīvā. 28. oktoobril 1928 paigutati Oviši madalikule laevasõiduohutuse parandamiseks tulelaev (ujuv tuletorn) Laima. Laev ehitati 1889. aastal Hamburgis ja oli varem tegutsenud tulelaevana Elbe suudmes.Esimese maailmasõja ajal kasutati seda Ventspilsi lähistel miiniväljade tähistamiseks, kuid tormi ajal ujus see kaldale. 1928. aastal remonditud, ümber sisustatud, pühitsetud ja ankurdatud Oviši lähedal.See oli ka esimene statsionaarne mereteaduslik vaatlusjaam Lätis.

Tulelaeva majakas andis valgussignaali, kuid laevade hoiatamiseks oli ka udusireen. Kui see oli kahjustatud, kasutati kella. Kui talvel ohustas*Laimat* jää, paigutati selle asemele poid.

Kuus üheksast meeskonnaliikmest olid alaliselt pardal, kolm vaheldumisi kaldal. Oli vaja pärast mitmenädalast laeval viibimist leida võimalus veeta kaks nädalat kaldal.

20. sajandi 30. aastate lõpus tekkis idee rajada Ovišu kaldale püsiv tuletorn. See teostus alles 1984. aastal, mil ehitati Irbe tuletorn. Kuid kuni selle ajani, pärast Teist maailmasõda, kaitsesid laevaliikluse ohutust Oviši madalikul tulelaevad *Arhangeļskij* un *Irbenskij*.

51 majast jäi alles 10

Enne Teise maailmasõda oli Oviši üks suuremaid kalurikülasid Põhja-Kurzeme rannikul. Külas oli 51 kodutalu, peale metsanduse, raudteejaama ja tuletorni. Elanikkonna põhitegevusalaks on kalapüük. Mazbanitiga toodi Ventspilsi soolatud ja kuivatatud kala. Kruusa ja kivikeste vedamine mererannast Riiga andis ovišlastele korralikku lisakasumit.

“...Kivikruus on hea asi ja ovišlased saavad sellega head raha teenida. Vaata,kus noormees ajab üksiku ikke otse mööda veepiiri, peatub, asetab traatvõrgu vankri põiktaladele ja kühveldab läbi võrgu vankrisse väikseid kivikesi.Edasi on näha veel paar sõelutud kivikeste vedajat.” Seda vaatles V. Veldre 1937. aastal Ovišu rannikul. Ta uuris Oviši elanikelt, kuhu sõelutud kivikillud viiakse ja talle vastati: “Vedame Riiga – asfalteerimiseks ja haljastuse radu panema .”

Mainitakse, et 1990. aastal oli Ovišis vaid 10 maja – *Prinči, Apses, Jūrmalas, Mārupes, Sāmīši, Siseņi, Lejas Oviši, Kalna Oviši, Mierklani ja Meždārzi*, kuid tänaseks elavad 13. majades. Vilgava küla elu katkes Nõukogude okupatsiooni ajal, kui endisesse Ventspilsi rajooni ehitati Nõukogude sõjaväebaasid, kuid Liivimaa ranniku äärde tekkis suletud tsoon, kuhu pääses vaid lubadega. Selleks loodi maanteedele piiripunktid ja kontrollpunktid. Liivlaste rannikul piirati elanike majandustegevust ja liikumisvabadust, mistõttu suur osa kolis mujale.

Märkimisväärsed isikud

Ovišiga on seotud liivlaste kultuuriloos oluline Printside suguvõsa, mille üks haru just selles külas asus. Indriķis Princis, Princi perekonna tuntuima esindaja – Liivlaste kultuuritöötaja, luuletaja, tõlkija Jānis Princis (1796-1868) poeg – sündis 1823. aastal Miķeltorņa *Vīlumis*. Hiljem täitis ta aga Ovišis metsaüleva kohuseid. Indriķis oli kaks korda abielus – Trini ja Babīga. Tal on kokku seitse poega ja viis tütart. Oviši kalmistul on pikk rivi Printside suguvõsa haudadest, hästi paistab Indriķise haud, millelt on siiani välja lugeda tema nimi.

Eriline isiksus on Indriķise lapselaps Kārlis Aleksandrs Princis, kellest sai bioloog, entomoloog, Läti ülikooli dotsent, Riia loodusmuuseumi direktor, hiljem emigratsioonis Rootsis ja maailmas tunnustatud teadlane.

K. Princis kuulus nende julgete lätlaste hulka, kes kirjutasid 1944. aastal alla Läti Kesknõukogu poliitiliselt olulisele memorandumile. Sama aasta sügisel lahkus ta koos teistega Ventspilsist kaluripaadis pagulusse Rootsi. Seal asus K.Princis tööle Lundi ülikooli zooloogiainstituudi entomoloogia osakonda ja koostas maailma prussakate (*Blattodea*) kataloogi 1224 leheküljel. K.

Princi auks on nimetatud mitmeid äsja avastatud prussakate sugukondi ja liike, seega ka nimetused-*Princisia, Pirncisola, Princisaria*.

Lisaks entomoloogiaalasele uurimistöõle uuris K. Princis ka oma perekonnalugu. Ventspilsi muuseumis on saadaval K. Princi käsikirja koopia, mis kirjeldab Princi perekonda,milles

kirjeldatakse Printside perekonda, luuakse selle sugupuu ja antakse muud väärtuslikku teavet.

K.Princis suri 25. märtsil 1978 Rootsis Vesterosas.

Praegu: “Nēmiz pŅ! (Liivi keeles – hüvasti!)” kuni järgmise “ekskursioonini”, mil külastame Lužnēs!

Kasutatud kirjandus: Baiba Šuvcāne *Liivlaste rand*, Valda Marija Šuvcāne *Liivlaste küla, mida enam ei eksisteeri*, Vilis Veldre *Elu mere ääres*, Ingrida Štrumfas *Ventspilsi raamat II*.